

НАРОДНИ ГОВОРИ У ЦРНОЈ ГОРИ У ВИЂЕЊУ ПАВЛА АПОЛОНОВИЧА РОВИНСКОГ

У овом раду аутор разматра богату збирку грађе о говорима у Црној Гори П. А. Ровинског чији дијалекатско-истраживачки корпус стоји одмах уз Вука Стефановића Караџића и заузима значајно мјесто у дијалектолошкој дјелатности Црне Горе. Посебну пажњу посветио је пионирским запажањима Ровинског о дијалекатској синтакси, фразеологији, ономастици и лексикографији, која су отворила пут за проучавање српских дијалеката, за израду дијалекатских речника и ономастикона. Рад нам открива како су црногорски народни говори Павлу Аполоновичу Ровинском привукли пажњу због своје звучности и како их је видио као златну есенцију српског језика. Штампањем његове студије о говорима у српском језику, које је проучавао, покреће се низ нових истраживања штокавског дијалекта, који је све до тада изазивао мање пажње код проучавалаца језика.

Кључне ријечи: говори, српски језик, прозодија, фонетика, морфологија, синтакса, фразеологија, творба ријечи, лексика и ономастика.

In this paper, the author discusses the rich collection of materials on speeches in Montenegro by P. A. Rovinsky, whose dialectal-research corpus stands next to that of Vuk Stefanović Karadžić and occupies a significant place in the dialectological activity of Montenegro. He paid special attention to Rovinsky's pioneering observations on dialect syntax, phraseology, onomastics, and lexicography, which paved the way for the study of Serbian dialects, for the creation of dialect dictionaries and onomasticons. The paper reveals how Montenegrin vernacular speeches drew Pavel Apollonovich Rovinsky's attention due to their sonority and how he saw them as the golden essence of the Serbian language. The publication of his study on the dialects of the Serbian language that he studied launched a series of new efforts into the Štokavian dialect, which until then had attracted little attention from language scholars.

Keywords: dialects, Serbian language, prosody, phonetics, morphology, syntax, phraseology, word formation, lexis and onomastics.

1. Од свих штокавских говора српскога језика они у Црној Гори су најиздиференциранији. Издиференцираност је посебно изражена у дијелу који припада старијим ијекавским говорима – зетско-рашком дијалекту. Знатно је умјеренија у другој говорној зони која припада источнохерцеговачком дијалекту. Нигдје нема унутрашњих говорних разлика на једном тако малом

* <https://orcid.org/0009-0009-0898-7720>

простору као што их има у Црној Гори. Тај однос се повећава ако се узме у обзир број становника, што ове говоре чини привлачним научницима о језику, па су се њима бавили поред српских и страни слависти. Ни на једном другом словенском подручју није боравило толико истраживача лингвиста колико у Црној Гори. Прве податке о говорима српскога језика распрострањеним у Црној Гори у науци о језику дао је Вук Караџић у *Предговору Српским народним ђословицама* штампаним на Цетињу 1836. године, првом знатнијем прилогу са некадашњег српскохрватског језичког подручја. Веома много пажње посветио им је Милан Решетар у студијама *Акцентиуација јужозападних српскохрватских говора* (1900) и *Der štokavische Dialekt* (1907).

У дијалектолошкој дјелатности на тлу Црне Горе разликују се двије епохе: она прије 1927. године и она која почиње том годином. Прву епоху отвара Вук Стефановић Караџић својим драгоценим и добро познатим запажањима о говорима у Црној Гори. Са краћим или дужим прилозима о појединим дијалекатским појавама или о неким говорним питањима на ужем или ширем говорном подручју слиједе: Лука Зоре (1879), Иван Броз (1893), Тома Брајковић (1893), Алексеј Александрович Шахматов (1898), Саво Вулетић (1903. и 1904) и, најзад, најпознатије име из прве епохе – Милан Решетар (1900 и 1907).

У другој половини 19. вијека одмах уз Вука истиче се Павле Аполонович Ровински, европски образована личност онога времена. Један је од најзначајнијих истраживача етноисторијских, социолошких и културних прилика на Балкану. Поред боравка у Србији, Босни, Бугарској и Албанији, провео је око двадесет пет година у Црној Гори проучавајући њене етнографске, социолошке, историјске и културолошке прилике. Његов научно-истраживачки опус са српског говорног подручја у Црној Гори омеђен је књигама *Црна Гора у ђрошлости и садашњости I–IV* (1905), гдје је посветио посебну пажњу овим говорима. У трећем тому овог свог најзначајнијег дјела, уз одјељке о географским, историјским и етнографским списима, јесте и одјељак *Језик* (633–742). То је прва обимнија расправа о овим говорима после Решетарових књига о акценту и штокавском дијалекту. У њој се расправља, након уводног дијела о језику у Црној Гори, о свим његовим нивоима: прозодијском, фонетском, морфолошком, творбено-лексичком, синтаксичком и фразеолошком. Прилазио је грађи с наглашеним интересовањем за језичко-структурне категорије и лексичке диференцијалне црте између појединих говора. Његова занимања су усмјерена и на специјалне изразе у разним контекстима и подручјима, као и на поједине сличности говора Црне Горе и неких руских говора. Посебне пододјељке посветио је антропонимији и топонимији, да би на крају дао и рјечник. Иако није у потпуности савладао језик и није био професионално лингвистички образован, његово размишљање о језичким феноменима у Црној Гори представља

велики замајак у афирмацији аутохтоних црногорских говорних особина и црногорских народних принципа који је силовито кренуо с Вуковим филолошким радом (Остојић 2013: 11).

Одмах у уводном дијелу своје студије Ровински истиче да је у Црној Гори у употреби српски језик, односно „посебан говор српског штокавског нарјечја у коме се јат изговара као и/је” и да се у њему, како он имплицитно наговјештава, издвајају двије дијалекатске говорне зоне, које се данас називају сјеверозападна – источнохерцеговачка и југоисточна – јужносанџачка, па затим да је дијалекатска неуједначеност у Црној Гори у просјеку већа него било гдје другдје.

2. У првој фази дијалектолошких испитивања, уз Вука Карацића и Милана Решетара, који освјетљавају цјелокупни штокавски дијалекат и у вези са њим црногорске народне говоре, јесте и Павле Ровински, који се определио само за народне говоре у Црној Гори. У овој фази јавља се још једно велико руско лингвистичко име – Алексеј Александрович Шахматов. Захваљујући Павлу Ивићу, отргнуто је од заборавља његово име и доскоро запостављени прилог *К истѣории ударений в славянских языках* (Известия Отделения русскаго языка и словесности Императорской Академии Наук, т. III, књ. 1, Санкт-Петербург 1898, 1–34), у којему разматра прозодијске особине говора дијела Катунске нахије, односно Чева, Цуца и Његуша.

Грађа из Црне Горе у збирци Павла Ровинског, са веома карактеристичним обавјештењима о разноврсности говора, показује да дијалекатска неуједначеност, густина дијалекатске диференцијације, разноликост и богатство језичких појава одвајају ове говоре од осталих српских говора. Њихова говорна специфичност, пише Ровински, „скренула је посебну пажњу истраживача и познавалаца српског језика”, те су се њиме бавили Вук Караџић, Милан Решетар и Ђура Даничић (1994: 633).

Некадашње миграције и друга помјерања становништва на црногорском простору, племенске границе и братственичка насеља оставили су одређене трагове у појединим локалним говорима. Широм читаве Црне Горе долази до диференцирања појединих локалних типова, по правилу у племенским границама. Повелики је број аутора који су, испитујући црногорске говоре, показали колика је њихова рашчлањеност и утврдили су да су данас у Црној Гори, с обзиром на акцентуацију и један број других дијалекатских особина, издиференцирана два различита говорна типа. Са свим тим шаренилом дијалекатских особина Ровински се упознао на бази личних теренских испитивања и на самом почетку двадесетог вијека, на основу прикупљене грађе, јасно је дао општу слику црногорских говора и њиховог диференцирања у уводном дијелу своје студије:

„Поред тога без обзира на необично малу територију и мала насеља Црне Горе, у њој налазимо неколико мјесних говора, по којима се Црногорци разликују, ко је из каквог краја или племена. Не говорим о крупнијим јединицама, као што су: Катунска нахија, Ријечка, Црмница, племена Васојевићи и Кучи и др. по говору се разликују и мање јединице, као на примјер, оне које припадају једној истој нахији, као Његуши, Њеклићи, Цуце, Озринићи. У Подгорици се по говору разликују муслимани од православних” (1994: 634).

3. Прије теренског испитивања говора, Ровински је добро проучио литературу о српском акценту. Показао се као њен одличан познавалац. Имао је пред собом све прилоге у којима се на било који начин и у било којем обиму говори о акценатској проблематици. Помиње он све ауторе понаособ, почевши од Крижанића, Брлића, Стулија, Шахматова, Стојана Новаковића, па до Вука Караџића, Решетара и Даничића. Није заобишао ни ауторе друге врсте текстова у којима се на било који начин говори о акценту, као што су, на примјер, радови Миклошића, Мажуранића, Будманија, Јагића и др., а да би ушао у акценатску проблематику црногорских говора и у тајне тамошњег акценатског система, тражио је помоћ од неких црногорских интелектуалаца онога времена. Након добро проучене литературе, посебно Решетарових расправа у којима су прецизирани односи између црногорских говорних зона и области, морао би, како каже, „изнијети сопствено мишљење”. Признаје да то не може да учини јер „никако нијесам могао усвојити акценат”, па даље додаје: „[Н]аш слух није толико развијен да би могао разликовати све финесе тј. музичку страну говора” (1994: 637). То је разлог због чега је главнину свога материјала оставио без акцента.

Без обзира на то што је тешко схватити староцрногорско акценатско преношење и што није овладао црногорском политонијом с узлазном и силазном интонацијом, он ипак прецизно одређује акценатски слог и тачно обиљежава акценатске дужине. Само каткада појави се, тамо гдје акцентује, умјесто српског акцента руски акценатски знак, ријетко мијеша дуге и кратке акценте, али је непогрешив у обиљежавању силазних акцената (в. Остојић 2013: 12).

4. Свој материјал у збирци грађе о црногорским говорима Ровински је оставио неакцентован јер његово руско уво није увијек могло да региструје српске акценатске нијансе с узлазном и силазном мелодијском природом; међутим, његова запажања на фонетском, морфолошком, творбено-лексичком и синтаксичком нивоу су непогрешива.

Ровински скоро у цјелости обрађује фонетски систем у појединим црногорским говорима. Његова запажања фонетских појединости и њихова дистрибуција у Црној Гори имају трајну вриједност. Црногорски говори су аутохтони ијекавски. У њима Ровински налази одступања од класичне ијекавштине. Он налази сва четири супституента гласа јат: *ије, је, е и и*.

Поред примјера са *ије* у дугим слоговима: *вријеме, сијено, цијена, колијевка, ријеч, ријека*, јављају се и примјери са *је* у истим тим слоговима: *рјека, брјег, кољевка, ждрјебац...* Или поред општепознатих устаљених екавизама: *неки, нешћо, неколико, обећаћи, слезена*, биљежи и: *деће, дед, дећелина, лече се, седе, свей, бледа, йосече* и сл. које Ровински лоцира у Васојевићима и Кучима, а поред икавизама који су настали фонетским путем: *нисам, биљег, биљежићи, дио, йредіо, сіо, вріо...* и сл., у Зети и Подгорици забиљежени су ликови: *бриг, диће, млико, сино...*

За потврду својих погледа често узима примјере из „поезије”. Када су у питању рефлексии гласа *јај* који утичу на промјену дужине стиха, примјери из овога корпуса нијесу увијек поуздани. Примјери са супституентом *је* умјесто *ије*, екавизми које је Ровински лоцирао у Васојевићима и Кучима и нефонетски икавизми у Зети нијесу потврђени каснијим испитивањима на терену.

Интересантна су запажања Ровинског о јотовању у пјешивачкој и бјелопавлићкој говорној зони, у којој се не јотују лабијали: *скујјачи, робје, йјачке, жујјани, љубјаше, ловјаше, ломјавина, којје, Пјешивац, йјева...* и у Подгорици с околином, гдје су забиљежени нејотовани сугласници: *блежачи, влера, невлестіа, смледоше, млестіо, живлестіи...*; нешто ређе ова појава је забиљежена у Кучима, Пиперима и Васојевићима (Остојић 2013: 12).

Многе језичке црте које Ровински даје за поједине црногорске говоре, а забиљежене су на терену, представљају, у ствари, говорне нијансе које се могу и данас наћи или у тим говорима или у писаним документима из времена испитивања Ровинског. Саопштава нам, додуше, и неке ситније фонетске специфичности непотврђене у истим тим говорима. За даља диференцирања и за раслојавања поред племенских граница од значаја је временски ток гласовних и граматичких појава. Прошло је дуго времена откад их је Ровински забиљежио и од када су се црногорски говори могли развијати, што није мало времена за крупније језичке промјене и уобличавање језичких појава. За то вријеме говори у Црној Гори су се диференцирали од онога стања у каквом су се налазили у моменту када их је посматрао Ровински. Ово нам показује како су црногорски говори имали свој развитак, па и ту треба тражити разлике између стања које нам презентује Ровински и стања у данашњим црногорским говорима.

Опсежан је списак фонетских алтернација које даје Ровински за поједине црногорске говоре. У области вокализма забиљежена је склоност да у појединим говорним зонама вокали мијењају боју – углавном према отворености, само каткада и према затвореним нијансама. Добро примјећује разлику између примарног и секундарног вокала *а*, који води поријекло од полугласа. Таква диференцијација је и данас потврђена у црмничком говору и говору Ријечке нахије, мада исти међувокалски изговор Ровински везује и

за Катунску нахију, Пипере и Васојевиће, што новија истраживања тих зона данас не потврђују.

Регистровао је Ровински широк репертоар примјера редукције, асимилације, алтернације, дистрибуције и репартиције појединих гласова. Супституција гласова је заступљена у знатном обиму, примјери су прецизно лоцирани: *греб – гребље, гроб – гробље* (Пива); *међу себом, јегечина – јагочина* (Кучи); *дибљи – дивљи; зебаџи – зеваџи; Дровњак – Дробњак, ојинци – ојанци* (Бар); *нисем – нисам, сегоре – сагоре* (Васојевићи); *чкрџи – шкрџи, чкола – школа, жнам – знам, шнаха – снаха* (Озринићи); *скола – школа* (Катунска нахија); *биајгу, не могагу, зборагу* (Морача); *врг, ђе су они ѿо гледагу и мјерагу* (Пива), *с оног врга, магом, маг* (Бањани), *Ораг* (Никшић), *чук, одок* (Дробњак), *лубав, зоблу, крвлу* (Зета и Подгорица), *Вршаник – врх Шавника*. И тако даље.

5. Из збирке веома корисних података у одјелку о морфологији и творби ријечи, које даје Ровински, износим овдје мањи број најзанимљивијих:

Именицу *доба* забиљежио је као *добо* (у то *добо*) и као *доба* (у то *доба*). Номинативни и парадигматски индикатори код неких именица ж. р. идентични су: *ровачке војводе* (ровачког војводе), *ѿурску буљукбашу* (турског буљукбашу); женски конгруенцијски индикатор долази уз неке именице м. р.: *с ону крај, данас је велика сѿуд, ѿамо је сада велика глиб, да ми вучју ѿрагу искојамо, у ѿрву мрак*, а у дативу и инструменталу једнине именица прве врсте наставак је *–има* и *–ама*: *Брдима и Брдама*;

Генитив замјеничког облика *ве* употребљава се умјесто *вас*: *да ве ја жив оѿаѿиѿи неђу*, а дативска форма *ни* мјесто *нам*: *и село ни оѿалише*; генитив замјенице првога лица умјесто датива: *Ти се мене извадио очи*, редупликација генитивног и енклитичког дативског замјеничког лика – *мене ми је рекао*; па затим у оптицају су замјенички облици: *чеса, ничеса* и *ѿко*.

Знатно је увећана фреквенција компаративног наставка *–иѿи* у односу на остале суфиксе: *црниѿи, бјелиѿи, живиѿи, сѿариѿи*, а појачана је особина придјевских ријечи с *ѿо-* и *ѿри-*: *ѿоголем, ѿомлад, ѿосѿар, ѿрисѿар, ѿрида-леко* и сл.

Занимљив је и обиман списак прилога и прилошких израза које Ровински лоцира у црногорским говорима: *ѿоседба* (по ово доба, до сада), *лани* и *ланих* – прошле године, *ѿреко* или *ономлани* – *ѿређе године*; *ѿаун* – или *ѿаунлани* – четврте године, *ѿаундан* и *ѿаун* – *накјуче, шалаѿаундан* – прије четири дана, *ѿајмах, ѿајман, ѿам* и *ѿаман* – *тада, зајучер* (Пива), *максуз* – (Васојевићи), *касѿен* (*Каѿун. нах*), *асли* – стварно, *гајреѿи* – весело, живо итд.

И творба ријечи заузима посебно мјесто у запажањима Павла Ровинског. Он каже да сасвим лако и доста једноставно Црногорци стварају словенице и нове ријечи – *ѿушжомеѿи, каменоѿур, сѿаклорез, ѿѿеѿѿибразд*,

губодроб; глувача, ђреслоке, сушило, заваџириџи, наножиџи се, ђрословиџи и сл.

Структура морфолошких и морфолошко-творбених категорија у црногорским народним говорима и њихова дистрибуција по локалним зонама, које доноси Ровински, јасно нам говори да он не инсистира на књижевнојезичкој норми, али да уочава разлике између старијих и новијих црногорских говора, који су ушли у Вукову основицу књижевног језика. Својим ставом и односом према језичким особинама наведених говора које је сам забиљежио на терену, ауторитативно се прикључио умјереним вуковцима.

6. У српским дијалектолошким студијама до у скорашње вријеме мало се говорило о синтаксичким и фразеолошким појавама у народним говорима. Павле Ровински, иако приучени дијалектолог, у својим истраживањима црногорских говора саопштава нам приличан број синтаксичко-фразеолошких особина. Ту се износе прије свега особине везане за структуру просте реченице, функције и својства њеног именског израза, детерминацију и конгруенцију, на посебност падежног система и на функционисање падежа у слободној и блокираној употреби. Посебно се истичу појаве везане за индикаторе у конгруенцији неких именица, између осталих и двородних и именица с комбинованим родом.

Приложио је Ровински у својим испитивањима и повелики списак синтагматских и фразеолошких конструкција употребљених у разним приликама, па затим и израза везаних за природне појаве, за јело и пиће, поздраве и молбе, жалбе и ругалице, за ратовање и за најразличитије ситуације у једној средини. Ту је најзад и списак италијанских ријечи које су у већини случајева постале народне ријечи, а само су по поријеклу италијанизми.

7. Ни ономастичка материја није остала изван пажње Павла Ровинског. Ову грађу он посматра равноправно са осталом лексиком. Показао је занимање за црногорски именослов, даје предност народним именима, домаћем ономастичком наслеђу, анализира богату грађу са наглашеним интересовањем о удјелу словенског ономастичког наслеђа. Он лична имена и имена по оцу посматра као директну дијалектолошку материју и при томе је посветио посебну пажњу надимцима, који су заиста веома битни за дијалекатске односе. Од других запажања веома је значајно и посебно важно разматрање презимена као ономастичке категорије. Најзад, Ровински нам прилаже богату ономастичку материју из топонимије и хидронимије. У језичкој грађи донијетих топонима и хидронима укрштају се називи различитог балканског поријекла. Ту су називи апелативног и терминолошког поријекла и називи антропонимског и патронимичког поријекла. Уз географске називе, називе с обзиром на облик, положај, изглед и сл. дати су и страни елементи у топонимији.

И, на крају студије Ровински нам даје речник – списак ријечи семантички дефинисаних, најчешће локационо детерминисаних и поређених са ријечима у Вуковом *Рјечнику*.

8. Студија Павла Ровинског о црногорским говорима појавила се отприлике у вријеме када су у дијалектологију српског језика закорачили Решетар и Белић, школовани лингвисти, а Белић тек на почетку своје научне каријере. Класичним стилем теренског рада донио је богату аутентичну грађу, поуздано забиљежену и прецизно лоцирану. Ни радови данашњих дијалектолога о истој проблематици не надмашују много пионирски рад Ровинског. Он не поклања пажњу свакој чињеници, њиховој интерпретацији и осмишљавању. Не даје увијек посебне закључке нити претендује на дефинитивност својих поставки. Тамо гдје тога има, његова су запажања проицљива и драгоцјена, али не чине систем. Он грађу прије свега спасава од заборављања, а проблеми су више постављени него рјешавани (Остојић 2013: 13). Иако је странац и као аматер ушао у лингвистику у осмој деценији живота, у неким детаљима своје дијалектолошке активности стајао је испред оба наша горепоменућа научника (Петровић 1972: 68).

Дијалекатски материјал у његовој студији покренуо је бројна језичка питања, обавјештава нас о мноштву новина на црногорском дијалекатском плану, нуди идеје за нека будућа испитивања, инспирише многа истраживања и отвара путеве новим дијалектолошким дисциплинама. Његово дјело, као права ризница дијалекатских података о унутрашњим разликама међу црногорским говорима и лексичким паралелама с неким руским говорима, па затим ширина и свеобухватност дијалекатског репертоара у границама црногорског говорног пејзажа и опсервације у вези са многим црногорским дијалекатским феноменима, не дозвољавају да му дјело остане у сфери аматеризма.

Закључак

1. Павле Ровински је један од значајних филолога друге половине 19. вијека код нас, чија је филолошка дјелатност оставила дубоке трагове у науци о српскоме језику. Истраживао је говоре Црне Горе без икаквог сигурног ослонаца, уз доста сиромашну литературу. Само основне податке о њима могао је добити од Вука Стефановића Караџића.

2. Његова студија о црногорским народним говорима носи печат дијалектолошких испитивања. С Вуковим прилозима о тим говорима, она задржава посебно мјесто међу дијалектолошким остварењима и на неки начин има извиђачки карактер у српској дијалектологији.

3. Изласком из штампе његове студије о језику почиње изражајније интересовање за проучавање штокавског дијалекта и народних говора, што нам говори о Павловој плодотворности на пољу дијалектологије.

4. У збирци говорне грађе дао је веома карактеристична и драгоцјена обавјештења о разноврсним говорима Црне Горе; оставио је прве податке о дијалекатској синтакси у тим говорима. Синтаксичком проблематиком наши дијалектолози почињу да се баве у новијој фази рада наше дијалектологије.

5. Регистровао је врло богату фразеолошку материју у говорима Црне Горе, што и данас представља ријеткост у нашој дијалектологији.

6. Забележио је велику ономастичку грађу – топонимију и хидрони-мију, о којој наши научници и данас мало говоре у дијалектолошким студијама.

Својим рјечником на крају студије отворио је пут изради дијалекатских рјечника на тадашњем српскохрватском језичком подручју.

8. Све до претпоследње деценије прошлог вијека, када је Драгољуб Петровић објавио текст *Једна незајажена расправа о говорима Црне Горе*, Ровински је као дијалектолог остао је незапажен у нашој науци о језику. То је велика грешка југослависта. И биће да је тачно: „Да је неко одмах кренуо његовим путем, да је његова сирова грађа провјерена, допуњена и разрађена, наша би дијалектологија заузела посебно мјесто у словенским круговима. Имали смо, дакле, захваљујући Ровинском, шансу коју смо пропустили. То заиста не умањује улогу и значај Павла Ровинског у развоју наше дијалектологије, односно у изучавању црногорских народних говора” (Остојић 2013: 15).

Цитирана лиџераџура

Стефановић Крачић, Вук. Српске народне пословице. Цетиње, 1836.

[Stefanović Kradžić, Vuk. Srpske narodne poslovice. Cetinje, 1836]

Остојић, Бранислав. „Црногорски народни говори у дјелу Павла Аполоновича Ровинског”. [У:] О. Бранислав (ур.) Зборник радова Црногорско-руске књижевне везе 38, Подгорица: ЦАНУ, 2013, 9–17.

[Ostojić, Branislav. „Crnogorski narodni govori u djelu Pavla Apolonovića Rovinskog”. [U:] O. Branislav (ur.) Zbornik radova Crnogorsko-ruske književne veze 38, Podgorica: CANU, 2013, 9–17]

Решетар, Милан. Акцентуација југозападних српскохрватских говора из 1900. Беч: Балканска комисија Царске академије наука у Бечу, 1900.

[Rešetar, Milan. Akcentuacija jugozapadnih srpskohrvatskih govora iz 1900. Beč: Balkanska komisija Carske akademije nauka u Beču, 1900]

Решетар, Милан. Der Štokavische Dialekt. Wien, 1907: 1–319.

[Rešetar, Milan. Der Štokavische Dialekt. Wien 1907: 1–319]

Ивић, Павле. „Осврт на лингвистичке методе досадашњих проучавања црногорских говора”. [У:] Ч. Јован (ур.) Зборник радова 3, Титоград: ЦАНУ 1984, 31–47.

- [Ivić, Pavle. „Osvrt na lingvističke metode dosadašnjih proučavanja crnogorskih govora”. [U:] Č. Jovan (ur.) Zbornik radova 3. Titograd: CANU 1984, 31–47]
Петровић, Драгољуб. „Једна незапажена расправа о говорима Црне Горе”. [У:] М. Јефто (ур.) Зборник радова за језик и књижевност 1, Титоград: 1972, 67–71.
[Petrović, Dragoljub. „Jedna nezapažena rasprava o govorima Crne Gore”. [U:] M. Jefto (ur.) Zbornik radova za jezik i književnost 1, Titograd: 1972, 67–71]

Извори

- Аполонович Ровински, Павле. Черногория в её прошлом и настоящем, II/3, Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наукъ 1905, 474–687.
[Apolonovič Rovinski, Pavle. Chernogoriya v eyo proshlom i nastoyashhem, II/3, Sankt-Peterburg: Tipografija Imperatorskoy akademii naukъ 1905, 474–687]
Аполонович Ровински, Павле. Црна Гора у прошлости и садашњости III. Цетиње: Централна народна библиотека „Ђурђе Црнојевић” и Издавачка књижарница Зоран Стојановић 1994, 633–776.
[Apolonovič Rovinski, Pavle. Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti III. Cetinje: Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević” i Izdavačka knjižarnica Zoran Stojanović 1994, 633–776]

Владимир Остоич

НАРОДНЫЕ ГОВОРЫ ЧЕРНОГОРИИ В ПРЕДСТАВЛЕНИИ ПАВЛА АПОЛЛОНОВИЧА РОВИНСКОГО

Резюме

Филологическая деятельность Павла Аполлоновича Ровинского оставила глубокий след в диалектологии сербского языка. Его исследование черногорских народных говоров с диалектологическими приложениями Вука Стефановича Караджича в некотором смысле носит разведывательный характер. Классическим стилем полевой работы он представил богатый аутентичный материал, надежно зафиксированный и точно локализованный, наполненный весьма характерными и ценными сведениями обо всех уровнях языковой структуры (просодическом, фонетическом, морфологическом, синтаксическом, фразеологическом, словообразовательно-лексическом и ономастическом) в черногорских народных говорах сербского языка. Свои-

ми наблюдениями он открыл путь в науке о языке к диалектному синтаксису, фразеологии, ономастике и диалектным словарям.

Ключевые слова: говоры, сербский язык, просодия, фонетика, морфология, синтаксис, фразеология, словообразование, лексика и ономастика.